

Ks. Bogdan Giemza, *Apostolski wymiar życia konsekrowanego w nauczaniu Jana Pawła II. Studium teologiczno-moralne*, Wrocław 2012, ss. 315.

We współczesnej rzeczywistości można zauważyć dwa biegunowo różne podejścia w odniesieniu do życia konsekrowanego. Z jednej strony można wskazać na bogate nauczanie Magisterium Kościoła, które ukazuje jego piękno i znaczenie dla życia Kościoła i świata. Na przeciwległym biegunie sytuują się już nie tylko pytania o jego sens, co stwierdzenia, że jest ono wartością anachroniczną i „nieużyteczną” oraz, że straciło rację bytu w wyniku przemian społeczno-kulturowych.

Refleksja teologiczna nad naturą życia konsekrowanego zawarta w nauczaniu Soboru Watykańskiego II ukształtowała w Kościele świadomość, iż należy ono „nienaruszalnie do życia i świętości Kościoła”, jak czytamy w Konstytucji dogmatycznej o Kościele *Lumen gentium* (nr 44). Według tegoż dokumentu życie konsekrowane jest „darem Bożym, który Kościół otrzymał od swego Pana i z łaski Jego ustawicznie zachowuje” (tamże). Nawiązując do soborowego nauczania i rozwijając je, Jan Paweł II w adhortacji posynodalnej *Vita consecrata* podkreśla, iż „znajduje się [ono] w samym sercu Kościoła jako element o decydującym znaczeniu dla jego misji, ponieważ «wyraża najgłębszą istotę powołania chrześcijańskiego» oraz dążenie całego Kościoła-Oblubienicy do zjednoczenia z jedynym Oblubieńcem” oraz „stanowi cenny i nieodzowny dar” nie tylko w dotychczasowej historii Kościoła, ale także dla jego terażniejszości i przyszłości, „ponieważ jest głęboko zespolone z jego życiem, jego świętością i misją” (VC 3). W myśl tego nauczania życie konsekrowane stanowi element konstytutyw-

ny w życiu i działalności Kościoła. Nie jest więc rzeczywistością akcydentalną i drugorzędną w Kościele i dla Kościoła.

Jednakże te racje nie są dla wszystkich przekonujące, szczególnie dla ludzi będących pod wpływem liberalizmu i postmodernizmu. Dlatego pojawia się nie tylko pytanie o sens życia konsekrowanego, ale zarzut „marnotrawstwa” „Niemало jest dziś ludzi – czytamy w zakończeniu adhortacji *Vita consecrata* – którzy nie potrafią znaleźć odpowiedzi na pytanie: po co istnieje życie konsekrowane? Po co wybierać taki sposób życia, jeśli jest tyle pilnych potrzeb w sferze działalności charytatywnej i ewangelizacji, których zaspokojenie nie wymaga bynajmniej podejmowania szczególnych zobowiązań życia konsekrowanego? Czy w takim razie nie jest ono swoistym «marnotrawstwem» ludzkich energii, które zgodnie z zasadą wydajności można wykorzystać dla większego dobra, z korzyścią dla ludzkości i dla Kościoła?” (VC 104).

W związku z tym rozprawa naukowa ks. B. Gienzy, zmierzająca do ukazania apostołskiego wymiaru życia konsekrowanego w oparciu o nauczanie Jana Pawła II, wydaje się być bardzo na czasie.

Całość swych naukowych refleksji podzielił Autor na dwie logicznie powiązane ze sobą części. Każdą z nich tworzą trzy rozdziały, co daje łącznie sześć rozdziałów.

Część pierwszą zatytułowaną „Wymiar teologiczny życia konsekrowanego” tworzą następujące rozdziały: „Teologiczne podstawy życia konsekrowanego”, „Elementy konstytutywne apostołstwa” i „Elementy formalne apostołstwa osób konsekrowanych”

W ramach rozdziału pierwszego, Autor precyzuje najpierw rozumienie pojęć „życie konsekrowane” i „życie zakonne” oraz „apostołstwo”, „misja”, „ewangelizacja” i „posłannictwo” Czyni to w oparciu o nauczanie kard. Karola Wojtyły, późniejszego papieża Jana Pawła II i Magisterium Kościoła oraz takich autorów jak: B. W. Zubert, A. Ballestrero, E. Weron, G. Ghirlanda. Metodologicznie jest to poprawny krok, który ułatwia lekturę dalszej części rozprawy. Następnie Autor analizuje trynitarnie źródła apostołstwa życia konsekrowanego, korzystając obficie z papieskiego nauczania, posiłkując się przy tym opracowaniami J. Zdrzałka, G. Cabry i L. Gucciniego. Zauważa, że dla zrozumienia apostołstwa życia konsekrowanego niezbędne jest odniesienie do aktualnej rzeczywistości Kościoła, życia konsekrowanego i świata.

Podkreśla jednak z naciskiem, że apostołstwo to „nie jest zwykłą aktywnością, ale musi być zanurzone w tajemnicy Trójcy Świętej i tajemnicy Kościoła” (s. 36). Pierwszy rozdział zamyka paragraf poświęcony eklezjalnym podstawom apostołstwa życia konsekrowanego. Autor za A. B. Merino wyróżnia trzy etapy papieskiego nauczania w tym zakresie: okres „rozeznania i stymulowania”, „czas pogłębienia i ekspansji tematyki eklezjalnej” oraz „czas szerzenia duchowości komunii” (s. 40-41). Ks. B. Giemza zwraca uwagę, że zrozumienie eklezjalnych podstaw jest istotne wobec pytania o sens życia konsekrowanego czy wprost jego kwestionowania, które coraz częściej pojawiają się we współczesnym świecie. W tym kontekście należy widzieć ustanowienie przez Jana Pawła II w 1997 roku Dnia Życia Konsekrowanego.

Rozdział drugi nosi tytuł „Elementy konstytutywne apostołstwa” i dotyczy konsekracji zakonnej, życia we wspólnocie i specyficznej misji instytutu życia konsekrowanego. To trzy elementy fundamentalne posłannictwa osób konsekrowanych wyróżnione w *Vita consecrata* (zob. VC 72). Autor zwraca uwagę, że termin „konsekracja” w okresie po Soborze Watykańskim II bywa uważany za klucz do zrozumienia nauki Kościoła na temat życia według rad ewangelicznych. Wskazując na soborowe i posoborowe źródła nauczania Kościoła, podkreśla przy tym elementy nowości w nauczaniu Jana Pawła II. Analizując drugi istotny element apostołstwa życia konsekrowanego, czyli życie braterskie, Autor zwraca uwagę na rozróżnienie, które znajdujemy w Kodeksie Prawa Kanonicznego, między „życiem braterskim” (*vita fraterna*), a „życiem braterskim we wspólnocie”, czyli „życiu wspólnym” (*vita fraterna in communi*). Termin „życie braterskie” odnosi się do wszystkich form życia konsekrowanego, także do tych, w których nie ma obowiązku prowadzenia życia braterskiego we wspólnocie, natomiast określenie „życie braterskie we wspólnocie” dotyczy instytutów zakonnych i stowarzyszeń życia apostołskiego, w których istnieje obowiązek życia wspólnego w znaczeniu kanonicznym (s. 66-69). Należy mieć na uwadze, iż życie braterskie lub siostrzane nabiera szczególnego znaczenia w kontekście wezwania Jana Pawła II u progu trzeciego tysiąclecia, aby „czynić Kościół domem i szkołą komunii” (NMI 43). Wierność charyzmatowi założycieli, obok wierności Ewangelii i Kościołowi, uznawał Jan Paweł II za ważne kryterium oceny apostołatów, dlatego waż-

ne są uwagi w odniesieniu do specyficznej misji charakteryzującej poszczególne instytuty życia konsekrowanego. Autor zwraca uwagę na niektóre nowości w nauczaniu Kościoła w tym względzie: mocne podkreślenie specyfiki i odrębności charyzmatów poszczególnych instytutów życia konsekrowanego, zapoczątkowany przez Sobór Watykański II powrót do ich charyzmatycznych korzeni oraz ważne rozróżnienie „charyzmatu założyciela” i „charyzmatu instytutu”, jakie przyjęto w refleksji teologicznej za dokumentem Kongregacji Zakonów i Instytutów Świeckich oraz Kongregacji Biskupów „Wytyczne dla wzajemnych stosunków między biskupami i zakonnikami w Kościele *Mutuae relationes*”

Analizie elementów formalnych apostołstwa osób konsekrowanych jest poświęcony rozdział trzeci. Autor rozpoczyna ją od odwołania się do zapoczątkowanej przez Sobór Watykański II „przystosowanej odnowy” (*accomodata renovatio*), które to pojęcie jest kluczowe dla zrozumienia nauczania Magisterium Kościoła w okresie posoborowym. W odniesieniu do życia konsekrowanego zostało ono zawarte w soborowym dekrete *Perfectae caritatis*. O wyczuciu Habilitanta, świadczy zwrócenie uwagi nie tylko na Magisterium Kościoła, ale także na fakt, że wdrażanie zasad odnowy nakreślonej przez Sobór zbiegło się z gwałtownymi przemianami społeczno-kulturowymi w Europie i świecie, rozwojem teologii wyzwolenia w Ameryce Południowej i Łacińskiej. Zauważa za A. Riccardim, że Kościół nie był zbyt przygotowany do tej odnowy. Jan Paweł II rozpoczynając pontyfikat w 1978 roku musiał się zmierzyć z tymi problemami. Następnie Autor omawia ważne zagadnienie syntezy życia modlitwy i zaangażowania apostołskiego. Zwraca za Janem Pawłem II uwagę, że przykładem właściwej harmonii jest sam Jezus Chrystus i to z Niego, a nie z wątpliwych przesłanek socjologicznych, psychologicznych czy politycznych należy czerpać inspiracje. Sprawa formacji, w tym formacji apostołskiej i kulturowej, to kolejne zagadnienie istotne dla życia Kościoła i życia konsekrowanego oraz ich działalności. Ks. B. Gienza podkreśla nowość papieskiego nauczania w tym względzie, zawarte szczególnie w adhortacji *Vita consecrata*.

Część druga rozprawy nosi tytuł „Wymiar pastoralny apostołstwa życia konsekrowanego” i składa się, podobnie jak część pierwsza z trzech rozdziałów: „Formy apostołstwa”, „Współpraca

w kościelnej komunii” i „Apostolskie «areopagi» życia konsekrowanego”.

Rozdział pierwszy zawiera klasyfikację form apostołstwa. Kolejno zostały omówione: apostołstwo znaku, dzieła własne prowadzone zgodnie z charyzmatem przez poszczególne instytuty, apostołstwo zlecone przez biskupa i apostołstwo instytutów świeckich życia konsekrowanego. Autor wychodzi od przywołania zasady ogólnej, że wszystkie osoby konsekrowane mają obowiązek apostołstwa. Źródła tego nauczania odnajdujemy w konstytucji *Lumen gentium*, która mówiąc o genezie instytutów życia konsekrowanego stwierdza, że wszystkie zakony powołane są w tym celu, aby były pomocne w zbawczym posłannictwie Kościoła (KK 43). Z tego stwierdzenia wynika, że wszystkie instytuty życia konsekrowanego, nie wyłączając instytutów kontemplacyjnych, są powołane do apostołstwa. Za dokumentem *Mutuae relationes* ks. B. Giemza czyni ważne rozróżnienie w zakresie zewnętrznych dzieł apostołatu: na dzieła własne instytutu i dzieła zlecone przez ordynariusza miejsca. Umiejętnie przy tym korzysta z opracowań B. W. Zuberta, F. Bogdana, E. Gambariego, A. Skorupy, by uzasadnić słuszność swoich wywodów. Ze względu na oryginalność powołania i oryginalność apostołstwa Autor słusznie omawia osobno apostołstwo instytutów świeckich. Oryginalność ta „polega na tym, że jest ono wypełniane w świecie i niejako od strony świata. Obszary tego apostołstwa obejmują dziedzinę polityki, życia społecznego i gospodarczego, obszar kultury i nauki, stosunków międzynarodowych i środków społecznego przekazu” (s. 182).

W drugim rozdziale zostały omówione instytucjonalne formy współpracy życia konsekrowanego na różnych płaszczyznach Kościoła, zwłaszcza Kościoła partykularnego, współpracy międzyzakonnej i ze świeckimi. Omawiając zagadnienie współpracy między biskupami i instytutami życia konsekrowanego, Habilitant wskazuje na znaczenie dokumentu *Mutuae relationes* z 14 maja 1978 roku, wydanego przez Kongregację Biskupów i Kongregację ds. Zakonników i Instytutów Świeckich. O randze dokumentu świadczy fakt, że wiele jego rozwiązań normatywnych zostało włączonych do *Kodeksu Prawa Kanonicznego* z 1983 roku i *Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich* z 1990 roku. Jest on też często cytowany i przywoływany przez Jana

Pawła II. Autor zwraca też uwagę, że właściwa współpraca między biskupem a instytucjami życia konsekrowanego w sprawach działalności duszpasterskiej nie jest wolna od problemów i wzajemnych zastrzeżeń. Omawiając kolejną płaszczyznę współpracy – między różnymi instytucjami życia konsekrowanego, Autor nie tylko zwraca uwagę na jej praktyczne znaczenie, ale podkreśla, że jej najgłębszym uzasadnieniem jest komunizm Kościoła. Analizując z kolei współpracę między życiem konsekrowanym a wiernymi świeckimi, ks. B. Giemza stwierdza, że „ma ona swoją bogatą i długą historię” (s. 205) oraz zwraca uwagę na nowatorskie horyzonty tej współpracy nakreślone w *Vita consecrata*, które dotyczą zarówno aspektu teoretycznego jak i praktycznego.

Trzeci rozdział drugiej części rozprawy nosi znamienity tytuł: „Apostolskie «areopagi» życia konsekrowanego”. Po wyjaśnieniu pojęcia „areopag” w nauczaniu Jana Pawła II, Ks. B. Giemza omawia kolejno: szczególne wyzwania dla misji życia konsekrowanego, współuczestnictwo osób konsekrowanych w nowej ewangelizacji i posługę prorocką życia konsekrowanego. Wśród aktualnych wyzwań, Autor zwraca szczególną uwagę na potrzebę odnowionego zaangażowania w dziedzinie wychowania i na polu edukacji oraz w dziedzinie kultury i mediów. Omawiając udział osób konsekrowanych w nowej ewangelizacji, ks. B. Giemza zwraca uwagę, że chociaż autorem i promotorem terminu był Jan Paweł II, to jego korzeni należy szukać w eklezjologii Soboru Watykańskiego II, jak również w nauczaniu Pawła VI o ewangelizacji w świecie współczesnym. W oparciu o *Instrumentum laboris* Synodu Biskupów poświęconego nowej ewangelizacji (2012 r.), ukazuje jej siedem kontekstów: kulturowy, społeczny, gospodarczy, polityczny, rozwój nauki i techniki, medialny i religijny. W trzecim paragrafie tego rozdziału poświęconego prorockiemu wymiarowi życia konsekrowanego, Autor konstatuje swoje uwagi, że „bez «profetyzmu bycia» w przyjaźni z Bogiem na modlitwie, wsłuchiwania się w Jego słowo, duchowego rozeznawania i poszukiwania Jego woli, nieskutecznym się staje «profetyzm działania»” (s. 252).

Aktualność i wartość monografii ks. B. Giemzy należy upatrywać w tym, że po raz pierwszy problematyka apostolskiego wymiaru życia konsekrowanego w nauczaniu Jana Pawła II doczekała się całościowej i głębokiej analizy. Jest wiele opracowań cząstkowych, ale brakowało całościowego opracowania.

Jest także godny uwagi fakt, że Autor nie ogranicza się do wymiaru praktycznego, ale najpierw wskazuje na teologiczne fundamenty działalności apostołskiej osób konsekrowanych. Jest to bardzo ważne wobec zasygnalizowanego problemu pytania o sens życia konsekrowanego czy też zagrożeń płynących z instrumentalnego postrzegania go. W takim kontekście życie konsekrowane jest oceniane od strony „użyteczności” jako środek apostołatu, a osoby konsekrowane cenione są jako dodatkowe ręce do pracy, a nie z racji tego kim są.

Realizacja tego zadania była możliwa w oparciu o bogatą literaturę źródłową. Zrozumiałym jest, zważywszy na tytuł rozprawy, że w pierwszej kolejności stanowiło ją nauczanie Jana Pawła II. Autor cytuje je obficie i starannie, opatrując przy tym swoimi komentarzami. Ze swobodą odwołuje się także do nauczania Magisterium Kościoła, literatury przedmiotowej i pomocniczej, co znamionuje dobrą jego znajomość. Cennym jest również wskazywanie kwestii, w których Jan Paweł II rozwija naukę Soboru Watykańskiego II czy Pawła VI oraz tych, w których papież wprowadza nowe treści.

Uwadze recenzenta nie może umknąć troska Autora o precyzję terminologiczną i klarowność wywodów. Czyni on szereg ważnych uściśleń i rozróżnień, dokumentując równocześnie ich źródła. Wiele dopowiedzeń zawiera przypisy, co ogromnie ubogaca lekturę rozprawy a przy tym nie wprowadza pobocznych wątków w jej zasadniczej treści.

Także umiejętność formułowania wniosków przez Autora zasługuje na uwagę, co świadczy o dobrej znajomości problematyki i umiejętności krytycznej analizy tekstów. Można niekiedy nawet odnieść wrażenie, że Autor jest nazbyt wstrzemięźliwy w uzewnętrznieniu tych wniosków. Prawie każda część rozprawy kończy się krótką rekapitulacją, co zostało udokumentowane w jej zakończeniu.

Wartość rozprawy płynie również z faktu, że Autor odwołuje się nie tylko do nauczania Magisterium Kościoła, ale podkreśla wielokrotnie znaczenie kontekstu społeczno-kulturowego dla apostołstwa życia konsekrowanego. Świadczy to o jego teologicznym wyrobieniu i zmyśle pastoralnym.

Rzetelność, z jaką Autor podjął zadanie analizy nauczania Jana Pawła II w zakresie apostołskiego wymiaru życia konsekrowane-

go sprawia, że w osiągnięciach tej rozprawy, teologia pastoralna i teologia życia konsekrowanego otrzymała dorobek stanowiący podstawę dla dalszych nowych przemyśleń metodologicznych i merytorycznych w tym przedmiocie. Mimo bardzo pozytywnej oceny rozprawy, recenzent jest upoważniony do poczynienia uwag i postawienia kilku pytań, które mogą być impulsem w dyskusji do dalszych dociekań i badań naukowych.

1) Jak było już nadmienione, Autor trafnie formułuje wnioski i oceny. Wydaje się jednak, że niekiedy czyni to nazbyt ostrożnie.

2) Rozprawa recenzowana jest kontynuacją wcześniejszych zainteresowań i badań, wpisując się w bogaty dorobek naukowy Autora. Przy lekturze dysertacji można odnieść wrażenie jakby Autor obawiał się zarzutu „autoplagiatu” i unikał odwołania się do swoich publikacji i zawartych w nich wniosków.

3) Pisząc o współczesnych „areopagach” jako wyzwaniach dla życia konsekrowanego, odniósł się za *Vita consecrata* jedynie do sprawy zaangażowania w dziedzinie wychowania i edukacji oraz w zakresie kultury i mediów. Nasuwa się pytanie: czy m.in. ubodzy i zjawisko migracji są takimi areopagami?

4) Jan Paweł II przy różnych okazjach swoje nauczanie kierował wprost do Kościoła i osób konsekrowanych w Polsce. Co można powiedzieć o recepcji tego nauczania? Na ile życie konsekrowane stało się prorockim znakiem w naszej Ojczyźnie?

Ks. Paweł Góralczyk SAC